

Informationstavlor – Sevårdheter

Rödöns Hembygdsförening har satt upp ett antal informationstavlor vid olika sevårdheter inom Rödöbygden. På dessa tavlor finns utförlig information om sevårdheten.

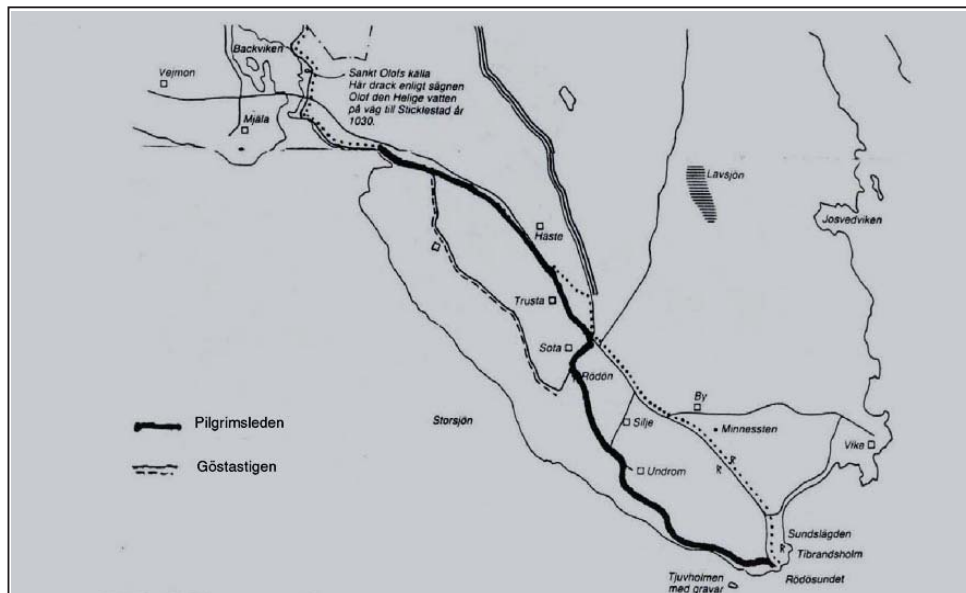
På kartan har märkts ut med en bokstav var de olika tavlorna är placerade.

- A. Zetterströmstenen
- B. Trefaldighetskällan
- C. Prästgårdsdasset och kyrkstallarna
- D. Hästespännet
- E. Prästbacken
- F. Sankt Olavs källa
- G. Lappvallen
- H. Kilian

Pilgrimsleden

Du befinner dig nu på en del av "Pilgrimsleden" som också kallas Mitt-Nordenleden. En vandringsled med 1000-åriga anor. En led där pilgrimer har vandrat mot Olav den heliges katedral i Nidaros.

Olav den helige

Den Norske kungen Olav Haraldsson dödades i en strid vid Sticklestad år 1030 och helgonförklarades kort därefter. Han får då helgonnamnet "Olav den helige". Därmed inleds en Olavkult av stora mått och den pågår i närmare 500 år.

Till Nidaros

Redan i mitten av 1100-talet blir Nidaros, eller Trondheim som staden senare kallas, en av de mest välbesökta vallfartsorterna i Europa. Man har beräknat att Nidaros varje sommar besöktes av 3-4000 personer. Vägarna till Nidaros var många. Den nordligaste av vägarna gick från Selånger vid Bottenviken över Storsjöbygden och vidare västerut över Skalstugan. En samtida resenär, biskop Adam av Bremen, skriver år 1075:

Redan 40 år efter kungens död är vägarna fyllda av pilgrimmer från fjärran land

Delvis ursprunglig sträckning

Idag har naturligtvis leden till vissa delar försvunnit eller blivit ombyggd. Men genom skogen i Undrom, genom haglandskapet upp mot Rödöns kyrka, förbi Vallåviken, vidare efter Storsjönsstrand till Mjåla sundet och Sankt Olavs källa, är den bevarad i dess ursprungliga sträckning och är idag skyltad som vandringsled.

Inte bara pilgrimmer

Efter denna led har det genom århundradena inte bara färdats pilgrimmer, utan åtskilligt med annat folk såsom rika köpmän och fattiga tiggare, krigshärlar och illgärningsmän och tjuvar, flyktingar undan krig och farsoter, fogdar och fångtransporter, kungar och biskopar med stora följen, även hantverkare och förbönder och naturligtvis bygdens eget folk. Många till häst men man får förmoda att de flesta gick till fots.

Sankt Olofs källa

Du har nu kommit till Sankt Olofs källa. Kallkällan har fått sitt namn efter Olav den helige och har brukats under lång tid. Källan var en av många betydelsefulla rastplatser efter den vandringsled som gick genom bygden.

Drick gärna ur källan och skänk en stunds tanke till andra vägfärdande som under 1000 år rastat här vid källan.

* Källorna, vandringsledningarnas rastplatser

"Sedan urminnes tid" har det funnits ett system av rid-och vandringsleder. Genom Jämtland gick det en led från Öster till Väster. Dessa vandringsleder passerade de viktiga kallkällorna där de resande kunde svalka sig med friskt och klart källvatten.

Källorna var många och här vid "Olsrönningen" invid nuvarande byn Vikerängen ligger en av dem. Men på den tiden gick vägen säkert på andra sidan hagen.

* Olav den helige

Källan har sitt namn från den norske kungen Olav Haraldsson som levde runt 1000-talet och dog på slagfältet i Sticklestad år 1030. Vid hans död hände så märkliga saker att han kort därefter blev helgonförklarad. Därmed började en Olavkult av gigantiska mått och den kom att pågå under närmare 500 år. Speciellt kom Olav att bli de sjukas skyddshelgon och på många ställen i Norden kom det att byggas kyrkor och göras minnesbilder till hans ära.

I Jämtland kom händelserna om den märkliga Olav att berättas av Jämtar som återvände från slagfältet i Sticklestad. Olavkulten fick därför starkt fäste i Jämtland.

Man visste också att Olav åtminstone två gånger hade färdats den här vägen och naturligtvis rastat vid källorna. Sista gången var för övrigt år 1030, samma år som han dog. Därför kom källorna tidigt att få namnet "Olovs källa" eller "Sankt Olovs källa".

* Till Nidaros

Vägarna till Nidaros var många men den nordligaste gick från Selånger, genom Storsjöbygden och genom Rödön här förbi Mjålasundet och vidare mot Näskott och västerut över Skalstugan.

* Restaurerad på 1930-talet

Källan var i det närmaste borta när hembygdsintresserade personer i slutet av 1930-talet lät restaurera den och resa minnesstenen.

Hästespännet

Detta 17 cm stora guldförgyllda spänne i silver från 500 e Kr är ett av Jämtlands märkligaste fornfynd.

Vid en utgrävning 1930 av en gravhög, ca 100 meter härifrån, gjordes detta märkliga fornfynd. Det låg tillsammans med andra fina smycken i en kvinnas gravhög.

Hur det kom dit kan vi bara fantisera om men kanske gick det till såhär.

Husbonden på Hästegården har varit på resa till Mälardalen. Som gåva till sin hustru har han med sig detta vackra spänne. Maken till spänne har ingen i Rödön skadat tidigare det glänser av guld.

Barnen granskar varje mönsterslinga. Överallt finner de ögon, munnar och märkliga ornament.

Mönstret är makalöst rikt och fantasieggande. Hustrun fick sitt spänne under 500-talet.

När hon dog kläddes hon i sina vackraste kläder. Spännet och andra smycken fästes på kläderna. Så bars hon ut och lades på en kohud nere i graven.

Familjen tog farväl och kohuden veks över henne. Graven lades igen och man byggde en stor hög, nästan 20 meter i diameter och två meter hög.

Så fick hon vila tills man 1930 ville ta bort den väg som byggts ovanpå gravhögen och detta märkliga fornfynd kom i dagen.

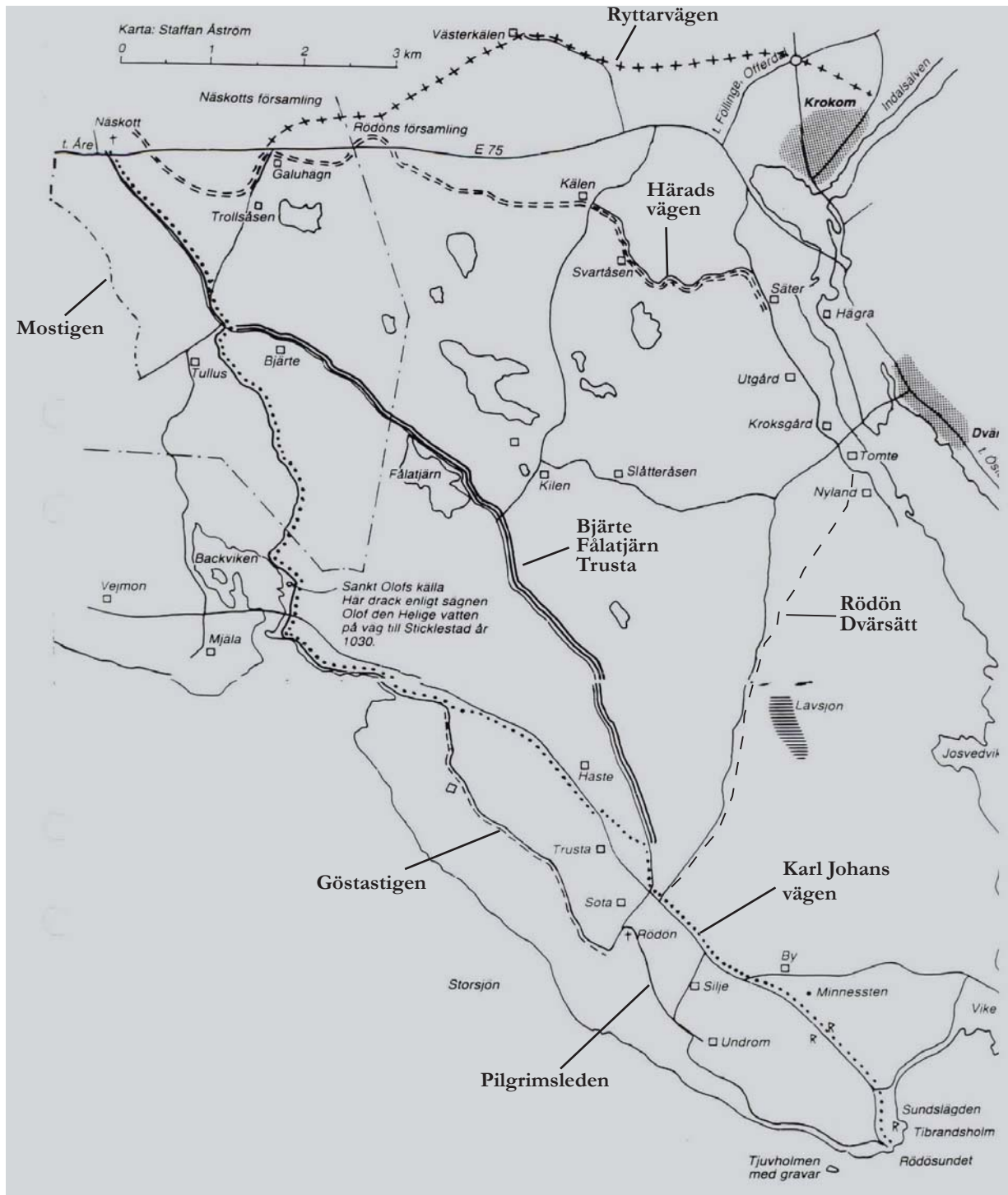

Spännet är 17,1 cm högt, brevid en förgyllt bronsknapp

Om det verkligen gått till såhär får vi aldrig veta, men inget i berättelsen behöver vara fel. Årtalen är riktiga och spännet är tillverkat på Helgö i Mälardalen. Det måste ha varit en förmögenhet redan då. Hur det än förhåller sig så vittnar spännet om välstånd här i Häste och Rödön och man hade kontakter med Svearnas handelscenter.

Idag är spännet oskattbart och det förvaras på Historiska museet i Stockholm. En kopia finns på läns museet i Östersund.

Gamla vägar i Rödöns socken

Gamla vägar

Järnåldersbönderna i Rödön behövde träffas då och då. Så blev de första stigarna till. Av dem har vi inga spår. Snart efter Helige Olavs död vid Sticklestad 1030 började människor göra pilgrimsfärder till Olavs grav i Trondheim. En viktig **Pilgrimsled** passerade Rödön. Än idag kan den enkla stigen följas, även om den är svår att finna på vissa sträckor

Göstastigen är namnet på en del av pilgrimsleden (Rödöns kyrka till Sandtorpet)

Häradsvägen är en av områdets tidigast byggda vägar. Länsman Tryggdal i Säter tog initiativet 1740 och vägen byggdes av bönderna i om rådet.

Vägen slingrar sig uppe på åsar för att undvika myrar och blöta marker. Vid Hågra fanns en enkel bro över älven. Vägarna underhölls av bönderna. Var och en ansvarade för en vägsträcka som var i proportion till den egna gårdens storlek. Häradsvägen var "E75" i nära 200 år. Först 1931 byggdes den nuvarande vägen Krokom - Näskott.

Ryttarvägen var en enkel väg mellan Näskott - Trollsås - Västerkälén - Hissmon.

Mostigen kallades vägen Tullus - Lågdén - Kingstamo - Kingsta

Karl Johansvägen förbättrades till kungens besök i Jämtland 1835 och är fortfarande den i stort sett allmänna landsvägen genom centrala Rödön

Bjärte-Fålatjärn-Trusta invigdes 1874 och därmed underlättades trafiken mellan Näskott - Rödön - Östersund.

Rödön - Dvårsätt var Dvårsättsbornas väg till kyrkan. Under senare delen av 1800 talet blev den mer betydelsefull för Rödöborna genom tillkomsten av järnvägen och av Dvårsätts mejeri dit Rödöborna körde sin mjölk

Den gamla vägen gick något öster om nuvarande och kom fram i Bergom

Prästbacken

Flera av backarna efter den här vägen har haft namn. Den här kallades Prästbacken efter följande händelse

Andreas Nicalai var präst i Rödön i början av 1600-talet. Enligt en muntliga berättartraditionen skulle han och kyrkans klockare vara ovänner.

En afton när Andreas kommer ridande mot Rödön från en förrättning i Näskotts kyrka, har klockaren lagt sig i försåt bakom den här stenen och skjuter prästen med pil just när denne passerar förbi på vägen. Kanske var det meningen att han skulle fallit av hästen och störtat utför branten ner mot sjön, men prästen lyckades hålla sig kvar på hästen, och faller inte av förrän i Trusta by.

Mördaren skulle sedan ha flytt vägen västerut, över Kingsta, Vaplan och vidare över till Norge.

Här bredvid stenen stod in till slutet av 1800-talet en stor tall, kallad Prästtallen med inskrifter till minne av händelsen.

Gravfynd

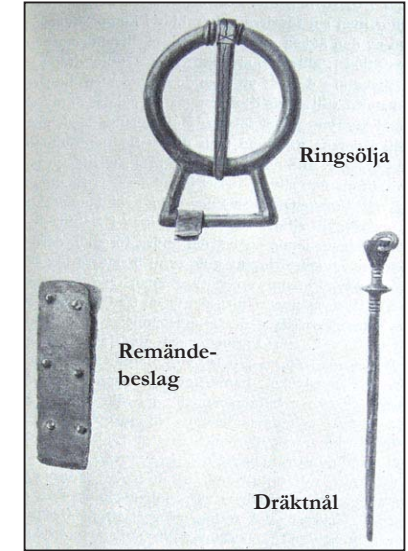
En snöig Novemberdag 1929 påträffades på den här platsen ett av Jämtlands praktfullaste gravfynd. När bonden Nils Persson i Häste skulle jämna ut en kulle i vägen hittade han resterna efter ett människoskelett. Det visade sig vara en 1400 år gammal grav.

Fyndet visar att under folkvandringstid hade Rödöborna begravt en äldre kvinna i en hög. Av benen påträffades endast en bit av en käke och några fragment. Käken visade att hon hade lidit av tandlossning.

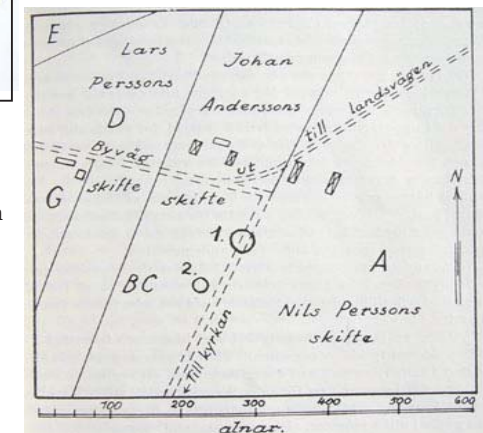
Främst bland gravgåvorna är ett dräktspänne i praktutförande. Det s.k. relieffspännet är av förgylld brons med inläggningar av silver. På spännet finns en mycket vacker djuornamentik. I graven fanns också en agraffknapp (manchettknapp) av brons, med samma ornamentik samt en ringsölja, en dräktnål och ett remändebeslag av brons.

Även i Brunflo och på Norderön har reliefspännen från folkvandringstid påträffats. Den här typen av dräktspännen måste i dåtiden varit mycket dyra. Det vittnar om en relativt välbärgad bondeklass i de rikaste odlingsbygderna runt Storsjön.

Hästefyndet kan ses i forntidsutställningen på Jämtlands Läns museum.

1. Den av vägen spolierade gravhögen
2. Den kvarvarande något skadade

Här föddes läkaren, läraren och bokdonatorn Professor Carl Zetterström 1767-1829

Här har legat ett litet torp. Torpet uppfördes av Nils Säterström och hans hustru I torpet föddes deras son Carl 1767. Sedermera Carl Zetterström.

Carl började sin skolgång vid Frösö Trivialskola. Gymnasiet gick han i Härnösand och sin läkarutbildning gick han i Uppsala.

I Uppsala hade han sedan sitt hem och arbete. Carl Zetterström blev med tiden en uppskattad läkare och lärare. År 1819 blir han installerad som professor.

Hans stora omgångskrets leder till att hans hem blev en mötesplats för allehanda människor, författare och bönder.

Zetterström var en stor boksamlare. Han donerade sina böcker till Frösö Trivialskola. Boksamlingen blev grunden i Jämtlands första bibliotek.

Carl Zetterström avled 1829 och är begravd på Vaksala kyrkogård i Uppsala.

Kopia av teckning av torpet där Carl Zetterström föddes.

Uppväxt och skolgång

Carls mammas fosterfar var prosten Tideman. Han efterlämnade en ansenlig boksamling. Det fanns därför bokstaplur överallt, till och med i förstugan, i mjölkboden och på vinden. Sannolikt bidrog denna bokliga miljö till Carls längtan att få börja studera på Frösö Trivialskola. Men först vid 11-års ålder uppfylls hans önskan och han kan börja skolan i Stocke.

Efter sju år på skolan i Stocke där Carl får goda vitsord reser han till Härnösand för att genomgå gymnasiet. I September 1788 kommer Carl hem därifrån med "Vitaticiebrev" vilket ger honom rätt att gå från gård till gård för att erhålla bidrag för sina fortsatta studier.

I Mars 1789 anländer Carl till Uppsala och efter två dagar genomgår han studentexamen och samma dag kommer också fadern resande från Stockholm på en av sina handelsresor. Han får då sin son rekommenderad hos flera professorer bl.a. professor Murray vilken kommer att få stor betydelse för Carls fortsatta karriär.

Därmed påbörjar Carl Zetterström en studiekarriär som bland annat leder till en "Medikofilosofie-kandidat" vid Uppsala universitet och 1797 till en doktorshatt.

Torpet var Carls första hem

Här låg på 1700-talet och en bit in på 1800-talet ett prydligt litet torp. Torpet var uppfört av hästgardisten Nils Säterström och hans hustru Karin.

Den 16 Maj 1767 föddes här sonen Carl. Sedan föddes ytterligare sönerna Måns, Hemming och Nils samt dottern Karin. Pappa Nils var inte bara soldat utan som många andra jämtar vid den tiden var han handelsman och gjorde årliga resor till Uppsala, Stockholm och Trondheim.

Läkare och Lärare

Som praktiserande läkare åtnjöt Zetterström stort förtroende. Men han var också en uppskattad lärare. Förutom sina många privatelever undervisade han i olika ämnen vid medicinska fakulteten vid Uppsala universitet. Där hade han som elev bland andra Per Rissler Jämtlands förste provincialläkare.

Efter många år som tillförordnad professor blir han den 2 november 1819 högtidligen installerad som ordinarie professor.

En mötesplats

Carl Zetterström hade många trogna vänner och hans hem i Uppsala var en mötesplats för personer från skilda läger. Här kunde man som exempel möta poeterna Gejer och Atterbom. Eller varför inte Petrus Lestadius som nyligen prästvigd skidade från Härnösand till Uppsala med brev och hälsningar till Carl.

En titt i Carl Zetterströms dagbok visar att besöken kunde vara både långväga och intressanta. Kärleken till hembygde gjorde att jämtlänningar var särskilt välkomna. I dagboken noteras besök av trumpetare Lindström i Silje, korplarerna Falk och Tideman, löjnant John Eriksson, riksdagsman John Olsson från Tullus, drängen Jonas Näsberg från Rödön och brodern Nils.

Jämtlands första bibliotek

Tidigt bestämde han sig för att donera böckerna till Jämtland och sin första skola, Frösö Trivialskola. Men förutsättningarna för denna donation var att man uppförde en brandsäker biblioteksbyggnad i sten. Efter många finansiella svårigheter kunde 1883 Jämtlands förste bibliotek tas i bruk, inrymmande Zetterströms boksamling på 8000 band. Men redan 1847 flyttades skolan till Östersund och biblioteket blir då ensamt kvar i Stocke på Frösön.

Boksamlingen finns idag på Länsbiblioteket i Östersund.

Porträtt av Carl Zetterström, av P Kraft, 1828
Målningen finns i Uppsala Universitets samling.

Begravd i Uppsala

Carl Zetterström avlider den 9 november 1829 och får enligt egen önskan en enkel begravning på Vaksala kyrkogård ty hans valspråk hade alltid varit:

*Den har levat väl, som obemärkt
fört ett hederligt liv, som i livet och
döden inte gjort något väsen av sig.*

*Bene vixit, gui bene lautit, gui vivens
moriensque fefellit.*

Anders Kilian

Här på gården "Kilen" levde och verkade skriftställaren, idealisten, bondeskalden och småbrukaren Anders Larsson Kilian.

Anders Kilian har kommit att kallas Jämtlands Nationalskald.

Skalden och hans familj

Anders Kilian föddes i ett torp i Backen, några kilometer härifrån den 25 oktober 1867. När han var 12 år flyttade han med sina föräldrar hit till Kilen.

Anders Kilian blev tidigt änkeman med två minderåriga söner. Den kvinna som så småningom kom att axla både moderns och makans roll var Maria Andersson, "Maria på Kilen". Maria blev mor till den tredje sonen Anders Gustav. Han blev den som efter Kilians död övertog gården.

Maria delade Anders kulturella intresse men hon skötte även om familj, hushåll och djur. Hon sörjde även för att främmande inte bara fick andlig utan även lekamlig spisning för främmande var det ofta hos familjen då Kilians hem under årtionden var en träffpunkt för ortens och länets kulturpersonligheter.

När han var 30 år övertog han gården och när han var 40 år gammal satte han sig tillsammans med sin jämnåriga skaldbroder Lars Larsson i Trusta på skolbänken hos småbrukarpoeten Rösiö på Hagberg. Han dog 1953, 86 år gammal.

Idealisten

Som ung var han aktiv i godtemplarrörelsen och den nya ungdomsrörelsen som samlades kring John Saxon.

Jag hoppas att den idealism som växte fram under de stora väckelsernas period strax efter sekelskiftet måhända kan ha något att ge nutidens människor huru hårda och besvikna huru hårda och besvikna de än må ha blivit. Det bebövs tro och hänförelse även nu.

Så skriver Kilian 1945 i inledningen till sin sista diktsamling "Femtio år samlade dikter".

Småbrukaren

- Att vara bonde är bra men att vara småbrukare är bättre för
- då har man tid över till annat.

Ungefär så har Kilian sagt och "annat" var i hans fall skrivandet och diktandet. Kilian var också trädgårdsodlingens ivrare och han levde som han lärde.

Han odlade för den tiden exotiska växter, vackra blommor både i växthus och på friland.

Han odlade grönsaker och rotfrukter som han sålde i Krokomb och Hissmofors.

Bostadshuset byggt 1905 och ritat av Ragnar Östberg, sedermera Stockholms stadshus arkitekt. Kilian lät också bygga en ladugård speciellt utformad för småbrukarens behov. Den var indelad i avdelningar för olika djurslag med gemensam utgödsling. Ladugården och övriga ekonomibyggnader är numera rivna.

Bondeskalden

Anders Kilian älskade att skriva vers, han hade också lätt att uttrycka sig i skrift och var en uppskattad uppläsare.

Under sitt liv gav Anders ut sex diktsamlingar. Den första "Hammarlag och harpolek" kom ut 1901. År 1908 gavs "Per Larsson ur en jämtbondes liv" ut, 1911 kom "Odlare", 1916 "Korn och agnar" och 1927 "Från hembygdens stigar" samt 1945 publicerades "Femtio år samlade dikter".

Till hans 80-årsdag 1949, sammanställdes ett urval av hans artiklar under titeln "Min långa resa".

Hans idealistiska synsätt, kärleken till odling av den egna torvan, hem-

bygden, hästen och smedesstället präglade hans diktning men det kunde också bli fyndig situationsdikt.□

*Boken är släktens stämma i världen
och befriare, frisksbetens svärd
Boken ger vingar att flyga från härden
ut i den vida och skämrande värld.*

Så lyder första versen i dikten "Boken" från skilda toner, Femtio år samlade dikter.

Skriftställaren

Kilian blev en av grundarna till Svenska odlarförbundet. och från 1912 till 1919 var han redaktör för tidningen "Odlaren". Han gjorde studieresor till Ryssland och Spanien och lärde sig spanska vid 60-års ålder för att kunna översätta spansk litteratur till svenska. Kilian skrev otaliga artiklar i tidningar och tidskrifter men främst kanske i Jämtlands Tidning. Han skrev läroböcker i lantbruk och samlingsverket "Till väckelse och ledning för Sveriges småbrukare".

Trefaldighetskälla

Trefaldighetskällor

Enligt gammal folktro hade trefaldighetskällorna läkande kraft.

För största möjliga effekt, passade man på att dricka detta hälsobringande vatten på trefaldighetsaftonen, vilken infaller sju dagar efter pingstafton, som i sin tur infaller sju veckor efter påsk. Lämplig dos ska ha varit sju klunkar av vattnet. Det förekom även att man tvättade sig i källorna.

Ett kriterium för att få kallas trefaldighetskälla är att vattnet skall rinna mot norr.

I övrigt kan den vara ett i dagen rinnande vatten, eller en kallkälla som springer upp ur marken för att därefter åter bli underjordisk.

Källan vid Rödögården

Den här källan, som är en kallkälla, var nästan bortglömd till fram på 1990-talet.

Tack vare Arne Hägerberg lyckades man återfinna den överväxta källan.

199? startade hembygdsföreningen ett restaureringsarbete och källan rensades och det gjordes bänkar där besökande kan sitta ner.

Kyrkan brukar ha gudstjänster på platsen och då kommer bänkarna väl till pass.

Det är också en utmärkt plats för att bara sitta ner och lyssna på tystnaden.

20xx genomförde hembygdsföreningen en studiecirkel i hur man bygger en gårdsgård och resultatet blev en gårdsgård som inhägnar området som skydd mot kreaturen som ibland betar utanför.

Man kan gissa att Rödöborna har haft liknande källtraditioner som man haft i Västernorrland och som finns beskrivna i texten till höger. Det finns även liknande nerteckningar från andra delar av Sverige.

Det kalla klara vattnet stiger upp i källan

Lite historia bakom källtraditionerna

Att vattnet har livgivande, renade och vederkvickande kraft vet alla. I gammal folktradition har Heliga Trefaldighets Söndag haft en särskild betydelse genom de besök vid källor, som man då gjorde. Traditionen är mycket gammal. Den fanns redan på förkristen tid. När kristendomen infördes i vårt land "kristnades" också källorna. Deras helbrägdagörande verkan tillskrevs nu kristna martyrer. Denna sed att vid en viss tid på försommaren besöka källor och dricka av dess vatten för hälsa och sjukdomsbot, har varit mycket populär i vårt land. Utformningen av traditionen kommer från kyrklig förkunnelse. Evangelietexten för Trefaldighetssöndagen handlade då om Jesu samtal med Nikodemus, om den nya födelsens nya. Joh. 3:1-15. Nu återfinns denna text på 1:a söndagen efter Trefaldighet. På vissa håll var det Midsommardagen, som källdrickandet skulle äga rum. Texten för denna dag handlar om Johannes döparen. Båda dessa dagar kretsar omkring dopet och förnyelse genom dopet, en god trobakgrund både för helbrägdagörelse och önskan om fortsatt god hälsa för den friske. År 1544 förbjöds källkulten men traditionen var djupt rotad och upphörde egentligen aldrig. På 1700-talet återupplivades den, men avtog och upphörde på många håll i början av 1900-talet.

För att göra källan i "ordning" efter vintern samlades ungdomar redan på onsdagskvällen före Trefaldighetssöndagen. Pojkarna öste källan och flickorna tvättade den ren. Granrisros lades ner, kvarhållen med en sten. Före midnatt skulle man gå hem. På torsdagen tog pojkarna bort granriset, som fanns runt om källan och nytt lades till en tjock matta.

Källdrickandet började i regel vid solnedgången lördagafton. Den heliga trefaldigheten anropades och lovprisades. Bönen kunde ha följande lydelse: Dig Helga Trefaldighet, Dig vare lov och pris och tack i evighet, eller som den som används i Anundsjö socken: I heligt trefaldigt namn önskar jag... t.ex. god hälsa osv.

(källa Läns museet Härnösand)

Prästgårdsdasset

Det här huset flyttades 2010 från Prästgården där det fungerat som dass, utetoalett, till den här platsen. Eftersom det är ett dass och det har använts på prästgården har det allmänt gått under benämningen "Prästgårdsdasset".

I samband med restaureringen 2010 fann vi tecken på att det inte enbart använts som dass. På övervåningen var det en bräda som hade ett antal krokar för upphängning. Brädan var inte placerad i anslutning till "dassbänken" utan en bra bit därifrån. Krokarna hade alltså inte använts för att hänga upp ytterkläder i samband med "dassbesöket".

När vi började titta närmare på detta fann vi att det var vanligt att man under sommaren förvarade pälsverk i den här miljön där malen inte trivs. Dasset har således även fungerat som förvaringsplats för pälsverk och kanske även för ylle som skulle hängas undan för sommaren. Det kanske förklarar storleken på byggnaden.

På kyrkoherde Lundströms tid hade prästgården fått vattentoalett och dasset stod oanvänt. Lundström gjorde då om det gamla dasset till bostad för familjens sommargrisar.

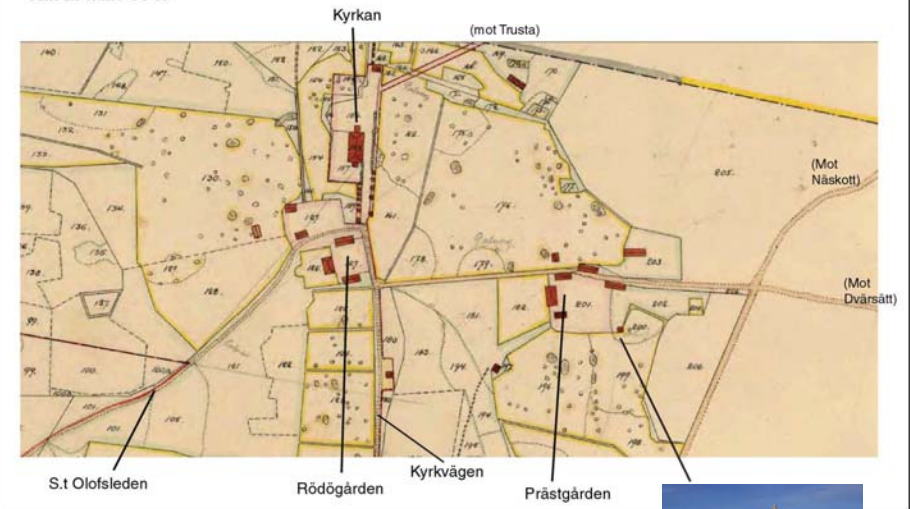
Runt det gamla dasset har kor gått och betat i många år. Kor söker gärna upp salt. Det gjorde dom även i dasset där dom slickade på de urinindränkta stockarna på baksidan av byggnaden. Det har blivit stora urgröpningar ur stockar.

Den minst sagt varierande användningen av byggnaden, en dålig grund och ett tak som började läcka in vatten visade på ett snabbt behov av att ta hand om byggnaden om vi ville bevara denna unika byggnad för framtiden.

Klart för flyttning

Karta från 1847

Som synes är dasset inritat på den gamla karta

Rödöns Hembygdsförening sökte bidrag för att rädda huset som hotades av att rivas.. Bidrag blev beviljat och det tillsammans med pengar från hembygdsföreningen och mycket frivilligt arbete av föreningens medlemmar har gjort att huset kunnat räddas för framtiden.

Huset som var placerat på privat mark i en beteshage (ej tillhörande prästgården) flyttades till den här platsen på kyrkans mark. Merparten av grundstenarna är de ursprungliga. Ett par stockvarv har bytts ut och väggarna har riktats upp. Taket var så dåligt att vi till stora delar tvingades lägga nytt undertak. Som tak-täckning har vi lagt takspån från 1930-40 talet. Det är en blandning av manuellt och maskinellt kluven spån från en gård i Vike.

Inredningen är till stora delar den ursprungliga även om en hel del material har fått bytas efter grisarna härjningar i huset.

Restaureringen har delvis skett i studiesyfte. De som deltagit har fått en inblick i äldre tiders hantverk.

Nu återstår mera forskning både när det gäller husets historia och dess användning. När t.ex. kan det ha byggts? Det är en ovanlig byggnad och den är ovanligt stor.

Rödöns kyrkstallar

Före bilismens tid var det vanligt att köra häst till kyrkobesöket eller till sockenstämman i sockenstugan. Folk kom från hela socknen och en del hade relativt långt till kyrkan. Då behövdes det någonstans att ställa in hästen.

I början av 1900-talet lät därförbönderna i socknen uppföra stall i närheten av kyrkan. Varje stall hade plats för flera hästar vilket innebar att det fanns flera delägare till ett stall.

Per Persson i Vejmon gjorde ritningar till stall för 2, 4 och 6 hästar. Det var nämligen inte tillåtet att utforma stallet som man själv ville.

Bönderna fick själva bygga och bekosta sina stall.

Bilismens intåg minskade behovet av kyrkstall och det gjorde säkert också det svalnande intresset för kyrkobesök. Då fann man annan användning av stallarna. Mellan åren ca 1930 till ca 1970 användes de t.ex. i samband med den årligen återkommande hästpremieringen. Vissa år kunde det vara så mycket som 100 hästar dessa dagar.

Under krigsåren 1939-1945 användes stallarna av militären i samand med deras utrustning här i Rödön.

I mitten av 1940-talet behövde församlingen få tillgång till mera mark och ville därför riva eller sälja stallarna. Det träffades då en överenskommelse om att riva 14 av de totalt 24 stallarna och att bekosta ny takläggning på de resterande 10.

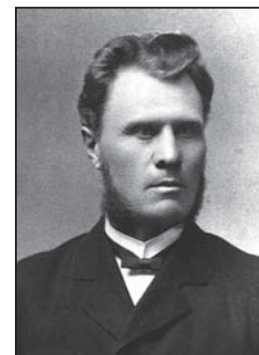
1987 överläts de 10 kvarvarande stallarna till Rödöns församling. Det träffades en skriftlig överenskommelse med resp. ägare. I samband med detta gjorde John Lögdberg i Kälen en förteckning över ägare till respektive stall. Han utgick då från de minnen han hade från de talrika kyrkobesöken som barn. Han fick även en del information i samband med hästpremieringarna.

2003 ansökte Rödöns Hembygdsförening om bidrag från Länsstyrelsen för att rusta upp de 10 stallarna. Bidrag beviljades och området schaktades och städades upp. De gamla eternittaken byttes mot plåt. Ruttna byggnadsdelar ersattes med nya och fönstren kittades och målades. Stallarna målades.

Arbetet leddes av företaget Timmerdraget som har specialiserat sig på att renovera gamla byggnader. Hembygdsföreningens medlemmar gjorde dessutom mycket frivilligt arbete.

Arbetet avslutades med invigning i samband med en höstmärnad som hembygdsföreningen ordnade. Dessa märnader har sedan fortsatt att hållas i samband med allhelgonahelgen. Utställningsplatserna har varit fulltecknade varje år och det är alltid några hundra märnadsbesökare.

Rödöns gamla kyrka (före branden) med de 24 stallarna längst till vänster. Mitt i bilden ser vi även Rödöns första folkskola ritad av Per Persson.

Per Persson (1845-1926) bonde i Vejmon. gjorde ritningar till Rödöns kyrkstallar men även till Rödöns första skola och sockenstugan. Han har även ritat flera mangårdsbyggnader i bygden.

Ägare till kvarvarande stallar har varit

15. Kälabacken, Andersgård och Slätteråsen
16. Dalberg m.fl. Dvärsätt
17. Lögdberg Kälen
18. Västerkälen, Lars Larsson Kälabacken m.fl.
19. Häste by
20. Vejmons by
21. Agerberg, Magnusson. P Nilsson Kälen
22. Dvärsätt by
23. J. Andersson Häste, J Nilsson Kälen m.fl.
24. N .Magnusson Utgård m.fl. Dvärsätt

Konstutställning i stallarna

Sockenlappen

Historia

Fram till 1700-talet fanns det några hundratal familjer som levde nomadliv i skogarna från norra Uppland-Dalarna till Jämtland och Ångermanland. De hade samiskt ursprung och talade en blandning av sydsamiska och svenska. De uppehöll sig gärna i närheten av bebyggelse där de utförde arbeten åt bondebefolkningen. Arbetet bestod i att slakta hästar och avliva och få hundar och kattor och att bereda skinnen. Det här var arbeten som var tabu-belagda hos bondebefolkningen. Hundskinnen var eftertraktade till pälsar, mössor och handskar.

I övrigt försörjde de sig som småskaliga renskötare, jägare och hantverkare. De var skickliga i bl.a. rotslöjd och reptillverkning. Sina alster sålde de på marknader. Det finns uppgifter om att de förekom på marknader så långt söderut som Västerås.

Myndigheterna ville dock inte ha människor som flyttade omkring utan deras kontroll, och under 1600-talet försökte man flera gånger tvångsflytta samerna norrut under förevändning att de var utfattiga och hade lämnat sina hemtrakter i norr för att tigga. Men samerna stannade kvar. 1720 kom en kunglig förordning som sade att samerna skulle tvångsflyttas tillbaka till Lappmarkerna.

Varken samer eller bönder accepterade förordningen, och bönderna anhöll om att åtminstone några samer skulle få stanna. Samerna i Dalarna skrev till kungen och begärde att få bli kvar eftersom de ansåg att både de och deras förfäder var födda i landskapet. Slutligen bestämdes att samerna skulle få stanna, men endast norr om Falun. På motsvarande sätt beslutades att några samer skulle få stanna i Västernorrlands och Gävleborgs län under förutsättning att de var kyrkskrivna och bofasta. Andra villkor var att besöka kyrkan och låta undervisa sina barn i kristendomskunskap. Så föddes systemet med sockenlappar.

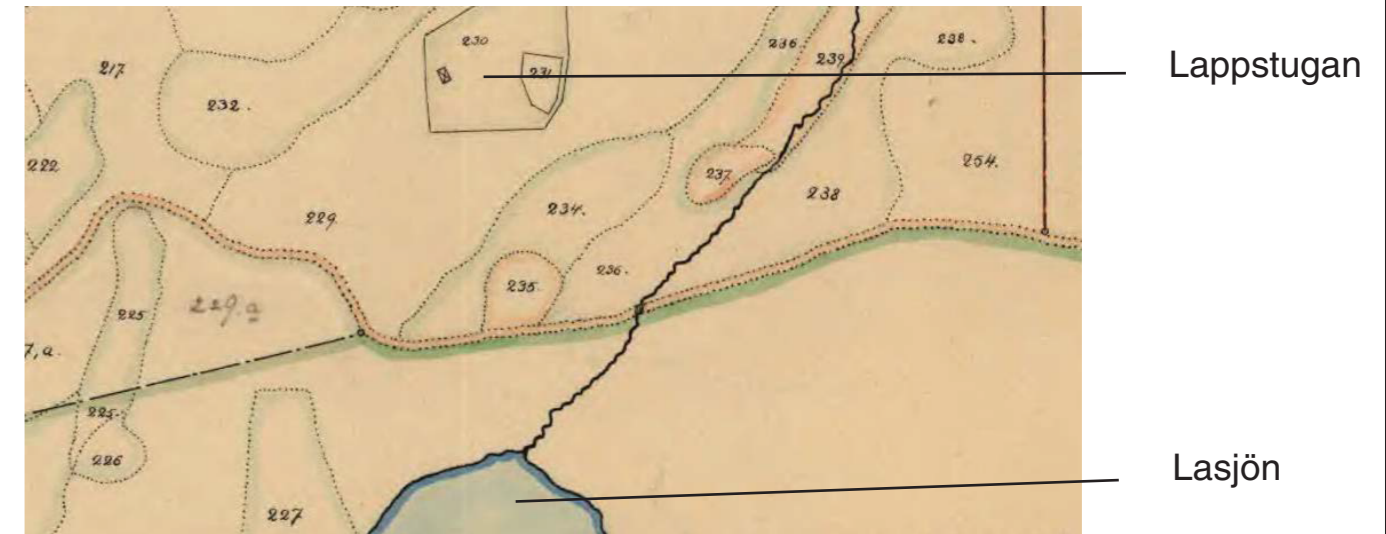
Det hela resulterade i att de anställdes av socknens bönder för att fortsätta ta hand om hästslakt och avlivning av hundar och kattor. Socken tilldelade vanligen en bit mark åt sin sockenlapp en bit ifrån den centrala bygden på byallmanningen, kronans eller kyrkans mark.

Många sockenlappar var kunniga i läkedomskonst och sades vara "trollkunniga" och var därför både anlitade och respekterade. Likaså var de ofta skickliga berättare och musiker.

Sockenlappen hade ett kontrakt med socknens bönder. I avtalet angavs t.ex. taxan för att avliva en häst, att få en häst att avliva och få en hund osv. Där kunde stå att lappen inte fick lämna socknen utan att sockenmännens tillåtelse. Han skulle hålla sig nykter och fick inte gå runt och tigga.

Lappens bostad var, liksom torparnas, oftast en timmerstuga med rum och kök.

Rödöns sockenlapp

Bilden är hämtad från laga skifteskartan 1847 En tillförlitlig karta när det gäller att bestämma torpets läge och omfattning. Området 230 beskrivs som Latorpet och 231 som åker. Det fanns alltså en mindre uppodlad markyta. Namnet "Latorpet" kommer från Lasjön eller som den också kallas Ladsjön. Numera kallar vi sjön för Lavsjön. Torpet har av ortsbefolkningen kallats "Lappvolln" på Svenska Lappvallen att jämföra med fåbodvallen.

1787 bodde sockenlappen Lars Nilsson enligt husförhörslängden i en stuga norr om Lasjön. Lars var född i "Lappstugan" 1755. Hans fader står som Lappman i födelseboken. Lappstugan ligger på nordligaste delen av kyrkans mark. Det anges att det skulle vara centralt mitt i socknen men det var nog med tanke på Sockenlappens verksamhet som man ville förlägga bostaden så långt bort som möjligt från bebyggelsen. Av stugan finnas endast rester av murstocken kvar. Tyvärr har området inte skyddats vid de avverkningar och vid de återplanteringar som gjorts.

Lars Nilsson f.1755-1826
Margareta Olsdotter f.1758-1839
-Margareta f.1788
-Olof f.1798

Torkel Johansson f.1810 i Föllinge sameförsamling
Margareta Larsdotter f.1788

I 1743-års husförhörslängd finns lappen Jon Larsson i torpet vid Lasjön. Även fadern Lars Larsson nämns i husförhörslängden men det finns en anmärkning om att han avlidit. En slutsats utifrån historien om Sockenlapparna är att Jon Larsson och fadern Lars var de första att bosätta sig vid Lasjötorget eller som det kallas i husförhörslängderna "Lappstugan". Det var vid den här tiden som förordningen om sockenlappar kom till.

Enligt Gösta Vikegårds bok Rödöns Socken byar och gårdar upplät 1835 Lars Pålsson Hissmoböle 2:3 ett torp till lappen Torkel Johansson. Det tyder på att Torkel och Margareta flyttade från lappstugan 1835 och att den sedan varit öde. Enligt husförhörslängden flyttade bägge till Föllinge 1840.

Elin Olofsdotter var piga hos Lars Nilsson. Hon gifte sig 1790 med lappdrängen Jonas Jonsson från Aspås. De fick sonen Nils Jonsson även benämnd "Lapp-Nils". Han som blev den kände spelmannen.